

УДК 351.83

О. В. ЖАДАН

ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ПРАЦІ У ВИРІШЕННІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОЇ СФЕРИ

Визначено роль Міжнародної організації праці у глобалізованому світі праці. Узагальнено результати її співробітництва з Україною в галузі адаптації організаційно-правового забезпечення регулювання соціально-трудоких відносин до глобальних змін у світовій економіці.

Ключові слова: глобалізація, соціально-трудокі відносини, Міжнародна організація праці.

The role of International Labour Organization is definite in the globalizing world of labour. The results of its co-operation are generalized with Ukraine in sphere of adaptation of the organizational-right providing of adjusting of social-labour attitudes toward the global changes in a world economy.

Key words: globalization, social-labour relations, International Labour Organization.

Характерною рисою кінця ХХ ст. є поглиблення світового поділу праці та інтернаціоналізація економіки, що дає підставу вважати нинішній період епохою глобалізації. Оцінюючи глобалізацію й викликувані нею зміни в продуктивних силах і виробничих відносинах у різних регіонах світу, слід констатувати неоднозначність її позитивного та негативного впливу на окремі країни, регіони, а також на діяльність Міжнародної організації праці (МОП).

У сучасному глобалізованому світі стала очевидною необхідність прийняття на міжнародному рівні особливих заходів й, насамперед, координації економічної політики країн на національному рівні: поліпшення фінансового контролю й регулювання фінансових процесів державою, удосконалювання правової системи, що забезпечує ефективне функціонування механізму державного регулювання. У цих обставинах на МОП покладається відповідальність за формування глобальних нормативних основ, які б одержали загальне визнання та послідовно проваджувалися в життя на національному рівні, знаходячи втілення у певних законодавчих системах й організаційних структурах.

Механізм взаємодії МОП з окремими країнами-членами присвячено праці провідних вітчизняних і закордонних учених, що досліджували теоретичні проблеми міжнародного права, проблеми міжнародних організацій, окремі аспекти міжнародного захисту прав людини й міжнародного контролю, а саме: О. Грішнкової, Н. Діденко, В. Жукова, Р. Колосової, А. Колога, Е. Лібанової, Н. Лук'янченко, Г. Мелік'яна, В. Руденко, Г. Осового, В. Семеніхіна та ін.

Метою даної статті є визначення ролі Міжнародної організації праці у глобалізованому світі праці та узагальнення результатів її співробітництва з Україною

в галузі адаптації організаційно-правового забезпечення регулювання соціально-трудових відносин до глобальних змін у світовій економіці.

На початку 1990-х рр. МОП опинилася перед необхідністю переоцінки стратегії своєї діяльності й осмислювання проблем, пов'язаних із соціальними наслідками глобалізації. При цьому було необхідним врахування нових світових економічних реалій, у тому числі таких, як трансформація країн соціалістичного табору й перетворення ринкової економіки у всеосяжну модель економічного розвитку.

За цих умов значно зросла роль МОП як регулюючої організації у світі праці, покликаної забезпечити максимальне врахування впливу глобальних факторів на систему соціально-трудових відносин. Це знайшло відображення в доповіді Генерального директора МОП на 79-й сесії Міжнародної конференції праці у 1992 р., присвяченій проблемам демократизації й МОП. У ній було чітко визначено три основних напрямки демократизації трудових відносин:

- повага до фундаментальних прав людини, особливо у сфері праці й посилення діяльності за сприяння ратифікації та дотриманню норм;
- необхідність урахування соціальних аспектів у процесі вживання рішучих заходів з розвитку ринкової економіки;
- зміцнення принципів тристороннього представництва й колективних переговорів з підтримкою тристоронніх учасників й інститутів світу праці [2].

При цьому було заявлено про підтримку чотирьох сфер діяльності:

- 1) основні трудові стандарти, які визначають основні принципи права праці;
- 2) компетенція МОП встановлювати та управляти цими стандартами;
- 3) незаконність використання трудових стандартів у протекціоністських торговельних цілях;
- 4) визнання того, що основні принципи та права праці є невід'ємною частиною розвитку як такого [2].

На своїх сесіях (82-й; і 85-й) в 1995 і 1997 рр. МОП почала всебічний і глибокий аналіз процесу глобалізації економіки. Остання стала розглядатися як ключовий ринковий регулятор соціально-трудових відносин у світі, що проявлялося у таких тенденціях:

- нерівномірний розподіл результатів глобалізації між країнами;
- нерівномірний розподіл сукупних доходів усередині країни.

У ході вивчення взаємозв'язку основних напрямків своєї діяльності, а також для послідовного проведення їх у життя, МОП у 1999 р. визнала доцільним інтегрувати їх у єдину систему, що одержала назву Концепція "Гідна праця". З того часу ця концепція визначає стратегію всіх напрямків діяльності МОП з урахуванням її кінцевої мети – одночасного здійснення чотирьох завдань: 1) сприяння основним принципам і правам у сфері праці; 2) зайнятість; 3) соціальна політика; 4) соціальний діалог [1].

Актуальність Концепції "Гідна праця" обумовлена об'єктивним процесом поширення бідності в багатьох країнах світу, що неминуче спричиняє втрату людської гідності, оскільки бідність викликає деградацію не тільки окремої людської особистості, але і її відносин з родиною, з державними установами й суспільством у цілому.

Гідна праця – це продуктивна праця, при якій права трудящих захищені і яка приносить достатній дохід із забезпеченням адекватного соціального захисту. Це, у

свою чергу, означає наявність достатньої роботи в тому розумінні, що всі повинні мати доступ до можливостей одержання доходу.

Однак Концепція “Гідна праця” – лише перша глобальна програма, що спрямована на вирішення стратегічних завдань МОП.

У 2003 р. на 91-й сесії Міжнародної конференції праці була запропонована інша глобальна проблема – боротьба з бідністю. У 2004 р. – імміграції та зайнятості [5].

Україна як рівноправний член міжнародного співтовариства бере активну участь у діяльності МОП з 1954 р.

Співпраця МОП з Україною за роки її незалежності стала системною та динамічною і спрямована на таке:

- ратифікацію й практичне впровадження конвенцій МОП та сприяння гармонізації національного законодавства з міжнародними трудовими нормами МОП та європейськими стандартами. За період членства в МОП Україна ратифікувала 64 конвенції (за роки незалежності – 20), в тому числі 8 фундаментальних, чинними з них є 55;

- реформування трудового законодавства і підтримку реформ у сфері соціального страхування та соціального забезпечення;

- розроблення та реалізацію програм забезпечення зайнятості, в тому числі молоді, інвалідів, осіб, постраждалих від торгівлі людьми;

- реформування статистики праці;

- сприяння формуванню і підвищенню ефективності адміністрації праці та її складових, в тому числі таких інституцій: державна інспекція праці, органи державного нагляду у сфері охорони праці, служба посередництва і примирення [4].

Результатом діяльності МОП в Україні за роки її незалежності є понад 20 проектів технічного співробітництва, об’єднаних у три широкомасштабні програми, найбільшими із яких стали Програми гідної праці, що є частиною UNDAF (Рамкова програма допомоги ООН) та Цілей розвитку тисячоліття [1].

Перша з них була реалізована в 2006–2007 рр. За допомогою соціального діалогу вона стала ключовим елементом державної соціальної політики, програм дій багатьох організацій профспілок і роботодавців, охопила основні сфери ринку праці, в тому числі сприяння зайнятості, викорінення дитячої праці та запобігання торгівлі людьми, реформування системи трудового законодавства та соціального забезпечення, запобігання поширенню ВІЛ/СНІДу у сфері праці, посилення превентивної культури охорони праці, сприяння реалізації основоположних принципів і прав у сфері праці [5].

Міністерство соціальної політики України, профспілки та організації роботодавців підписали Програму гідної праці на 2008 – 2011 рр. Основною метою цієї програми є сприяння гідній праці і як фактору продуктивності, і як ключовому елементу розвитку соціальної та трудової сфер в Україні. Програма визначає основні цілі та очікувані результати спільних заходів, які мають реалізовуватися МОП спільно з її тристоронніми партнерами в Україні [3].

Програма гідної праці на 2008 – 2011 рр. спрямована на сприяння рівним можливостям на ринку праці, вдосконалення політики зайнятості, підвищення ефективності політики соціального захисту шляхом покращання спроможності соціальних партнерів щодо вирішення трудових питань.

З січня 2009 р. МОП відгукнулася на запит Кабінету Міністрів України та почала надавати широку консультаційну допомогу урядовим структурам і соціальним партнерам у пом'якшенні наслідків фінансової кризи у сфері праці та соціального захисту[1].

Взаємодія України з МОП здійснюється за кількома пріоритетними напрямками, в межах яких реалізуються конкретні програми співробітництва.

1. Фундаментальні принципи і права у сфері праці. За цим напрямком співпраці реалізується Проект МОП “Україна: сприяння реалізації основних принципів та прав у світі праці”, метою якого є надання цільової технічної допомоги у таких сферах:

- реформування трудового законодавства України;
- реформування системи державної інспекції праці та підвищення ефективності її діяльності;
- удосконалення практики застосування принципів свободи асоціації та ведення колективних переговорів.

2. Зміцнення соціального діалогу. За цим напрямком реалізуються два проекти:

Проект МОП “Консолідація правових та інституційних засад соціального діалогу в Україні”, метою якого є надання цільової технічної допомоги в таких сферах:

- модернізація трудового законодавства з метою поліпшення регулювання ринку праці та захисту прав працівників відповідно до міжнародних трудових норм та законодавства ЄС;
- побудова ефективних інституційних засад соціального діалогу на національному та регіональному рівнях;

Проект МОП/МНЦ “Посилення соціального діалогу на ринку праці України”, метою якого є посилення соціального діалогу в розробленні, впровадженні та моніторингу політики зайнятості в Україні з акцентами на сприянні збалансованості гнучкості та захищеності в контексті програми гідної праці МОП.

3. Розширення можливостей гідної зайнятості. За цим напрямком співпраці реалізуються такі програми та проекти:

- Проект Уряду України, ПРООН, МОП “Впровадження гнучких програм професійного навчання для незайнятого населення”, метою якого є сприяти скороченню безробіття шляхом впровадження професійного навчання, зокрема безробітних, на основі модульної методології МОП і сприяння інтеграції у виробничу сферу незайнятого населення за допомогою гнучкої системи навчання, націленої на підтримку зайнятості або самозайнятості;

– Міжнародна програма з викоренення найгірших форм дитячої праці і торгівлі дітьми (МОП-ШПЕК), метою якої є надання підтримки в поступовій ліквідації найгірших форм дитячої праці і захист працюючих дітей;

– Програма МОП із протидії торгівлі людьми з України, спрямована на сприяння поступовому викорененню нерегульованої трудової міграції і торгівлі людьми, особливо жінками, з України;

– Проект МОП “Впровадження політик та програм з ВІЛ/СНІДу у сфері праці”, метою якого є розбудова спроможності тристоронніх партнерів МОП у розробленні

та впровадженні політик та програм із запобігання ВІЛ/СНІДу у сфері праці;

– Проект МОП/ООНСНІД “Розроблення моделі співпраці органів влади, роботодавців, профспілок та громадських організацій із залученням приватного сектору на місцевому рівні з метою посилення національних дій у відповідь на епідемію ВІЛ/СНІДу в Україні”, мета якого об’єднати зусилля тристоронніх партнерів на місцевому рівні із залученням громадських організацій, приватного сектору з метою забезпечення ефективної відповіді на епідемію ВІЛ/СНІДу в Україні;

– Проект ДСЗ, ПРООН, МОП “Соціальна інтеграція людей з інвалідністю шляхом забезпечення доступу до зайнятості”, спрямований на сприяння активній інтеграції людей з інвалідністю на відкритому ринку праці для забезпечення рівності їхніх прав та можливостей на основі принципів недискримінації та соціальної інтеграції;

– Проект МОП “Рівність жінок і чоловіків у світі праці”, розрахований на зміцнення потенціалу державних органів влади і соціальних партнерів у сприянні гендерній рівності та розширенню можливостей жінок у світі праці шляхом розробки, впровадження та моніторингу гендерно чутливої політики та програм зайнятості [1; 5].

Отже, діяльність МОП в Україні охоплює основні питання соціальної політики: розвиток ринку праці, сприяння зайнятості і розвитку професійного навчання, соціальний захист і соціальна захищеність, реформування трудового законодавства і статистики праці, соціально-трудові відносини і заробітна плата, гендерна рівність і викорінення найгірших форм дитячої праці, запобігання поширенню ВІЛ/СНІДу в сфері праці, а також запобігання торгівлі людьми.

Аналіз великомасштабної й різнобічної діяльності МОП щодо сприяння в пристосуванні країн до глобалізації дозволяє зробити такі висновки.

В умовах глобалізації МОП виявилася єдиною організацією у світі, що встає на захист інтересів усіх учасників трудового процесу. Маючи у своєму розпорядженні величезний досвід у формуванні принципів і практики регулювання трудових відносин, МОП взяла на себе функцію пошуку конструктивних шляхів запобігання негативних наслідків глобалізації в соціально-трудовій сфері на основі взаємодії трьох соціальних партнерів – уряду, спілок підприємців і профспілок.

Важливою заслугою МОП у сучасних умовах слід вважати визнання нею необхідності визначення та розробки глобальних соціальних стратегічних цілей і пошук вирішення проблем окремих країн, що негативно впливають на соціально-економічний розвиток. Мова йде, насамперед, про проблему викорінювання бідності, що є не тільки соціальним злом для трудящих, але й впливає на темпи економічного розвитку, стримуючи попит на споживчі товари. Крім того, соціальна допомога бідним лягає важким тягарем на бюджети країн.

Співпраця МОП та України здійснювалася в рамках тристороннього соціального діалогу як на національному, так і обласному рівнях. Серед партнерів були також місцеві органи самоврядування, численні неурядові та міжнародні організації. За роки незалежності України її співпраця з МОП відбувалася в рамках понад 20 проектів технічного співробітництва, об’єднаних у три широкомасштабні програми, найбільшими із яких стали Програми гідної праці.

Разом з тим активна багатоаспектна діяльність МОП дозволила осмислити соціальну складову глобалізації й підсилити увагу до пошуку адекватних форм регулювання трудових відносин.

По-перше, загострення конкуренції на сучасних глобалізованих ринках змушує уряди різних країн переорієнтуватися на пошук і використання більш гнучких форм організації економіки й робочої сили. Неминуче ослаблення втручання уряду в економічну сферу, що означає необхідність підвищення гнучкості трудового законодавства. Це відбувається на фоні високого рівня безробіття, змін у характері зайнятості, коли повна стабільна зайнятість поступається місцем неповному робочому часу, спостерігається зростання менш надійних форм зайнятості, робіт на умовах підряду.

По-друге, неминуча в умовах глобалізації адаптація національних економік не може бути успішною без підтримки цих процесів і реформ усіма соціальними партнерами. Тому особливе значення має активізація нормального соціального діалогу в окремих країнах.

По-третє, в умовах глобалізації особливого значення набуває питання оплати праці. При цьому мова йде не тільки про регулювання її рівня, але й про розробку процедури вирішення правових питань із розмежуванням тих з них, які повинні залишатися у веденні уряду, з тими, які доцільно вирішувати підприємствам і трудящим.

По-четверте, в умовах поглиблення розриву між рівнем доходів трудящих і роботодавців неминучі загострення й зростання трудових суперечок і страйків. Це вимагає створення механізму швидкого й гнучкого вирішення для того, щоб зупинки виробництва не заважали договірним зобов'язанням підприємців і не наносили їм економічного збитку в умовах жорсткої міжнаціональної конкуренції.

По-п'яте, стає необхідним створення механізму швидкого реагування у сфері трудових відносин на мінливі потреби роботодавців і трудящих спричиняє об'єктивну потребу у реформуванні трудових відносин в окремих країнах. У цьому зв'язку досить корисним міг би стати здійснюваний МОП моніторинг впливу глобалізації на соціальні процеси, класифікація прийнятих нею нормативних актів (конвенцій і рекомендацій) з виділенням основних сфер діяльності.

Література:

1. Гідна праця. Кращий світ починається тут / Міжнародна організація праці, 2011. – Режим доступу : <http://www.ilo.org.ua/Pages/default.aspx>
2. Костин Л. А. Международная организация труда / Л. А. Костин. – М. : Экзамен, 2002. – 416 с.
3. Меморандум про взаємопорозуміння між Міністерством праці та соціальної політики України та Міжнародною організацією праці щодо програми гідної праці на 2008 – 2011 рр. / Міжнародна організація праці, 2008. – Режим доступу : <http://www.ilo.org.ua/DecentWork/Documents/Forms/default.aspx>
4. Новосельська І. Роль Міжнародної організації праці в забезпеченні виконання Україною законодавства із захисту трудових прав працівників / І. Новосельська // Підприємство, господарство і право. – 2010. – № 5. – С. 120–125.
5. Що таке МОП і чим вона займається? – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/document/30119037/Booklet20IL20fin>

Надійшла до редколегії 16.06.2011 р.